

FYODOR MİHAYLOVIÇ DOSTOYEVSKI
Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları

İletişim Yayınları, Dünya Klasikleri, 2005-2013 (3 baskı)
© 2005 İletişim Yayıncılık A. Ş.

Зимние Заметки О Летних Впечатлениях

© Önsöz: Joseph Frank, “The Encounter with Europe”,
Russian Review, sayı 22.3, 1963.

Önsözün hakları Aslı Karasuil Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Georges
Borchardt, Inc.’den alınmıştır.

İletişim Yayınları 1117 • İletişim Klasikleri 21

ISBN-13: 978-975-05-1816-4

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Edvard Munch, “Saint-Cloud’da Seine”, 1890

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Beyza Altay, Emre Bayın

BASKI ve ÇLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FYODOR MİHAYLOVIÇ DOSTOYEVSKI

Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları

Зимние Заметки
О Летних Впечатлениях

RUSÇADAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

JOSEPH FRANK'İN ÖNSÖZÜYLE

FYODOR MIHAYLOVIÇ DOSTOYEVSKI doktor bir babanın oğlu olarak, 11 Kasım 1821'de Moskova'da doğdu. Çocukluğunu Moskova'daki Marya Hastanesi'nin bir lojmanında, zorba ve alkolik bir baba ile hasta bir anne arasında geçirdi. Küçük yaştan itibaren edebiyatla ilgilenmeye başladı ve Puşkin, Goethe, Cervantes gibi yazarlarla tanıştı. 1837'de annesini kaybetti ve ertesi yıl St. Petersburg'daki Askeri Mühendislik Okulu'na gönderildi. Babasının ani ve şüpheli ölüm haberini burada aldı. Bu kayıp üzerine bunalıma giren Dostoyevski, 1839 yılında ilk sara nöbetini geçirdi. 1844'te edebiyatla daha yakından ilgilenebilmek için askerlik mesleğinden istifa etti. 1846'da ilk romanı *İnsancıklar* yayımlandı ve edebiyat çevrelerinde büyük ilgiyle karşılandı. Ne var ki ardından gelen çalışmaları *Öteki* (1846), *Ev Sahibesi* (1847), *Beyaz Gece* (1848) aynı başarıyı sağlayamadı ve ilk romanında kendisine destek veren ünlü eleştirmen Belinski'nin alaylarına hedef oldu. Aşırı duyarlı ve sinirli bir kişiliğe sahip olan Dostoyevski bunun üzerine ruhsal çöküntü yaşayarak hastalandı. 1849'da Çar I. Nikola'nın baskıcı yönetimine karşı faaliyetlerinden dolayı tutuklandı ve ölüm cezasına çarptırıldı. İnfazın uygulanmasına dakikalar kala, cezası Sibiry'a'da dört yıl kürek mahkûmiyetine çevrildi. Hapiste okumasına izin verilen tek eser *İnci*'di. Bu süre boyunca etrafını kuşatan, horlanan ve ezilen kesimi yakından tanıma fırsatı buldu. 1854'te serbest bırakıldıktan sonra Semiapatinsk'te zorunlu kışa hizmetine gönderildi ve subaylığa kadar yükseldi. 1857'de yoksul ve dul Marya Dimitriyevna İsayeva ile kendisine mutluluk getirmeyen bir evlilik yaptı. Edebiyata dönüşü *Amca'nın Rüyası* (1859) isimli, mizah öğeleri barındıran Gogolvari öyküyle oldu. Aynı yıl yayımlandığı kısa romanı *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri* (1859) de istediği ilgiyi görmedi. 1860'ta tefrika edilen ve toplum dışına itilmiş kişilerin anlatıldığı *Ölü Bir Evden Hatıralar* ile kendini edebiyat çevrelerine tekrar kabul ettirdi. Tolstoy ve Turgenev'in övdüğü eser Sibiry'daki mahkûmiyetinden derin izler taşıyordu. 1861'de ağabeyiyle birlikte *Vremya* (Zaman) adlı dergiyi çıkarmaya başladı. Bu dergide Batı karşıtı Slavcı düşüncelerini savunduğu tartışma yazıları yayımlandı. Ardından, eleştirmenlerin sert tepkilerine sebep olan fakat okur tarafından beğeniyle karşılanan *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar* yayımlandı. Yoğun çalışma temposu nedeniyle sağlığı bozulan Dostoyevski, doktorunun tavsiyesi üzerine 1862'de hayalini kurduğu Avrupa seyahatine çıktı. Fransa, İngiltere ve İtalya'yı kapsayan bu kısa gezinin ardından, 1863'te Batı kültürünü eleştirdiği *Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları*'ni kaleme aldı. Aynı yıl yayımlanan bir yazı sebebiyle dergisi kapatılınca yeniden mali krize sürüklendi. Maddi sıkıntılarından kurtulma umuduyla Almanya, Wiesbaden'e kumar oynamaya ve bir süredir ilişki yaşadığı Polina Suslova ile buluşmaya gitti. Birkaç yıl sonra yayımladığı *Kumarbaz* bu dönemde yaşadığı büyük yıkımları anlatır. 1864'te Rusya'ya döndükten sonra ağabeyiyle *Epoha* (Çağ) adında yeni bir dergi çıkardı ve *Yeraltından Notlar*'i burada tefrika etmeye başladı. Aynı yıl kansını ve ağabeyini kaybetti. Bunu izleyen on yıl boyunca, Dostoyevski art arda *Suç ve Ceza* (1866), *Kumarbaz* (1867), *Budala* (1868), *Cinler* (1872), *Delikanlı* (1875) gibi başyapıtlarını kaleme aldı. Sürekli borç baskısı altında yaşayan ve alacaklıları tarafından sıkıştırılan yazar, daha hızlı çalışmak için işe aldığı yirmi yaşındaki sekreteri Anna Grigoriyevna Snitkina'yla, kansının ölümlünden üç yıl sonra, 1867'de evlendi. Bu evlilikten doğan kızı üç aylıkken ölünce derin bir sarsıntı yaşadı ve deliliğin eşğine kadar sürüklendi. Bu dönemde yoksulluk, sara nöbetleri ve kumar tutkusuyula boğuştu. 1874'te solunum yetmezliği tedavisi için bir süreliğine Almanya'ya gitti. 1880'de Puşkin anıtının açılışında konuşma yapmak üzere Moskova'ya davet edildi; konuşması hem halk üzerinde hem de edebiyat çevrelerinde büyük yankı uyandırdı. Yazarlık hayatı boyunca işlediği önemli temaları bir araya getirdiği *Karamazov Kardeşleri* ölümüne üç ay kala tamamladı. Dostoyevski 9 Şubat 1881'de St. Petersburg'da hayatını kaybetti. Kalabaklı bir halk kitlesinin katıldığı cenaze töreninin ardından, Tihvin Mezarlığı'na defnedildi.

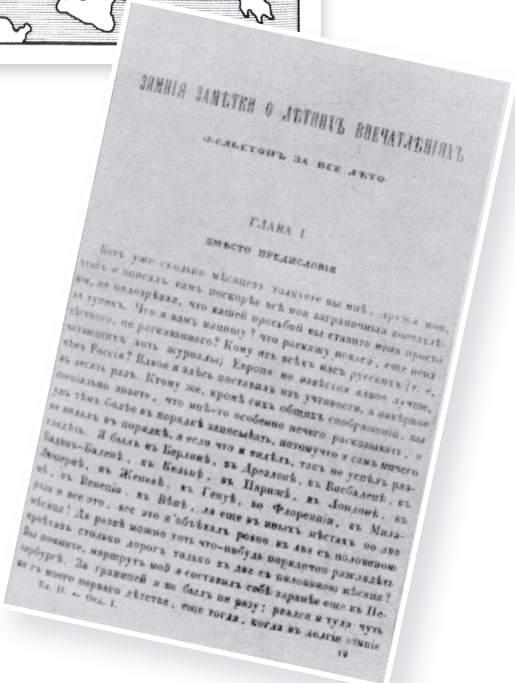
İÇİNDEKİLER

KİTABA DAİR GÖRSELLER	7
KRONOLOJİ	15
ÖNSÖZ	
KIŞ NOTLARI: DOSTOYEVSKI'NİN	
AVRUPA'YLA KARŞILAŞMASI / JOSEPH FRANK.....	27

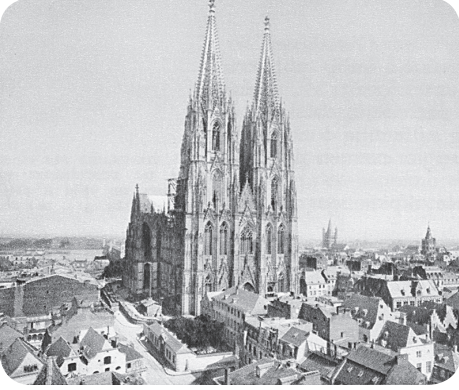
Yaz İzlenimleri Üzerine **Kış Notları**

1. Önsöz Yerine.....	43
2. Trende.....	51
3. Bütün Bütün Gereksiz.....	57
4. Şimdi de, Geziye Çıkanlar İçin Gerekli Olan “Mantık Yoktur Fransızda” Sözünün Gerçek Olup Olmadığı Üzerine Son Düşünceler.....	77

5. Baal	85
6. Burjuva Üzerine	97
7. Bir Önceki Bölümün Devamı	111
8. Bribri ile Mabiş	125

- Dostoyevski'nin 1862-1863 yılları arasında yaptığı Avrupa seyahatinin haritası.
- Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları'nın tefrika edildiği 1863 tarihli Vremya (Zaman) dergisinin ilk sayfası.

19. yüzyılın ikinci yarısında:

- Köln (üstte).
- Berlin (sağda).
- Dresden (altta).

1.

Önsöz Yerine

Dostlarım, sizlere yurtdışı izlenimlerimi anlatayım diye kaç aydır sıkıştırıp duruyorsunuz beni. Oysa, bu diretişinizin beni çıkmaza soktuğundan haberiniz yok. Ne anlatacağım size? Batı üzerine şimdiye dek bilinmeyen, söylenmemiş, yeni ne anlatabilirim? Biz Ruslardan hangimiz (yani hiç değilse dergiydi, gazeteydi okuyanlarımızdan hangimiz, demek istiyorum) Avrupa'yı Rusya'dan iki kat daha iyi bilmeyiz? Ayıp kaçmasın diye iki kat diyorum, aslında on kat daha iyi biliriz Avrupa'yı. Üstelik, size anlatacak bir şeyimin olmadığını; sırasıyla görmediğim için (kimi şeyleri görmüş olsam bile, incelemeye fırsat bulamadım) şöyle düzgün bir biçimde hiçbir şeyi anlatamayacağımı da çok iyi biliyorsunuz. Berlin'de, Dresden'de, Wiesbaden'de, Baden-Baden'de, Köln'de, Paris'te, Londra'da, Lüksemburg'da, Cenevre'de, Cenova'da, Floransa'da, Milano'da, Venedik'te, Viyana'da buldum. Hatta iki kez gördüm bu kentlerden bazılarını. İnanır mısınız, iki buçuk ayda, evet iki buçuk ayda gezdim bunca yeri! Şimdi siz karar verin, iki buçuk ayda bunca yolu tepen bir insan ne görmüş, gördüklerinden ne anlamış olabilir? Gezi

programımı önceden, daha Petersburg'dayken hazırladığımı anımsarsınız. Yurtdışına ilk çıkışım değildir bu. İlk çıkışım çocukluk yıllarıma rastlar. Uykuya yattığımda annemin ya da babamın bana Radcliffe'in romanlarından parçalar okuduğu zamanlara... Hiç unutmam, bütün gece kâbuslar görmeme neden olurdu bu romanlar. Korkudan zangır zangır titrerdim yatağın içinde. Sonra bir de kırk yaşında çıktım işte yurtdışına. Zamanın darlığına bakmadan, elden geldiğince çok şeyi değil, her şeyi, ne olursa olsun her şeyi görmek istiyordum. İşin kötüsü, gezeceğim göreceğim yerleri soğukkanlılıkla seçecek durumum da hiç mi hiç yoktu. Tanrım, ne çok şey bekliyordum bu geziden! "Varsın hiçbir şeyi ayrıntılarıyla göremeyeyim," diye düşünüyordum (gördüm de her şeyi, her yere de gittim), "gördüklerimden toplu, genel bir izlenim kalacaktır belleğimde nasıl olsa. 'Kutsal mucizeler ülkesi' bir anda kuşbakışı, bir uçtan bir uca serilecektir gözlerimin önüne. Sözün kısası, yepyeni, hoş, güçlü düşünceler dolduracaktır içimi." Yazın çıktığım bu geziyi düşündükçe şimdi en çok neye üzülüyorum biliyor musunuz?.. Hiçbir şeyi gereğince yakından göremediğime değil, hemen her yere gittiğim halde, sözgelimi Roma'ya gitmediğime üzülüyorum. Hoş Roma'ya gitseydim bu kez de Papa'yı görmeden gelirdim ya... Anlayacağınız, yeni yeni şeyler, yeni yeni yerler görmek, uzaktan şöyle bir izlenim edinmek tutkusuna delicesine kaptırmıştım kendimi. Böylesine bir itiraftan sonra daha ne bekliyorsunuz benden? Ne anlatabilirim size? Ne açıklayabilirim? Kentlerin görünümünü, dağları, tepeleri mi? Ya da –kuşbakışı– ülkeleri mi? Böyle bir şeye kalkışsam, sanırım çok yüksekte uçtuğumu önce siz söylersiniz. Hem, dürüst bir insan sayarım kendimi ben. Geziye çıkmış biri olarak bile olsa, yalan söylemek istemem. Gelgelelim, size bir manzarayı anlatmaya başlasam, kesin yalan karıştırırım sözlerime. Geziye çıkmış biri gibi yapmam bunu, benim du-

rumumda biri yalan söylemeden edemeyeceği için yalan söylerim. Siz karar verin: Sözgelimi, Berlin son derece ekşi bir izlenim bıraktı bende. Üstelik topu topu bir gün kaldım orada. Berlin'e haksızlık ettiğimi, onun insan üzerinde ekşi bir izlenim bırakan bir kent olduğunu kesin olarak söyleyemeyeceğimi biliyorum şimdi. Düpedüz ekşi olmasa bile, hiç değilse kekredir bile diyemem... Böylesine haksız bir yanlışlığa niçin düştüm peki? Hiç kuşku yok, karaciğerimden hasta hasta; yağmurlu, sisli dumanlı iki gün boyu kara trenle Berlin'e kadar gözlerimi kırpmadan tangır tungur yol aldıktan sonra yüzüm sapsarı, bitkin mi bitkin, her yanım dökülür bir durumda kente indiğimde, daha bakar bakmaz Berlin'in Petersburg'a inanılmayacak derecede benzediğini görmemdir bunun nedeni. Petersburg'un sokaklarından ayrı bir yanı yoktu buradakilerin. Kokular da aynıydı. Sonra... bırakalım, saymakla bitmez bu benzerlikler çünkü... O anda vay canına, diye geçirdim içimden, kurtulmaya çalıştığım, kaçtığım şeylerin benzerlerini görmek için mi teptim bunca yolu, iki gün sallandım durdum trende, bunca sıkıntıya katlandım? İhlamur ağaçları bile hoşuma gitmedi Berlin'in. Oysa bu ağaçlar uğruna Berlinli en değerli varlığımı bile hiç duraksamadan verir. Kim bilir, anayasasını bile çıkarır gözden belki. Berlinli için anayasasından değerli bir şeyinin olmadığını ise sanırım herkes bilir. Üstelik, Berlinlilerin hepsi de Alman'a öylesine çok benziyorlardı ki, Kaulbach'ın fresklerini bile görmeden –Ah! korkunç bir şeydi bu– (içimde, insanın Alman'a alışması gerektiği, yabancıysa olursa, onların toplu buldukları yerde yaşayamayacağı inancı) Dresden'e attım kapağı. Dresden'de de Alman kadınlarına haksızlık ettim bu kez. Sokağa çıkar çıkmaz, Dresdenli kadından iğrenç bir yaratım olamayacağı; Rus ozanlarımın en şakrağı, kendine en güveneni olan aşk şarkıcısı Vsevolod Krestovski'nin bile burada kendini yitirebileceği düşüncesine kapıldım. Ne var ki

saçmaladığımı, onun kendine güvenini asla yitiremeyeceğini anımsamakta gecikmedim kuşkusuz. İki saat sonra anlaşıldı her şey. Otel odasına döndüğümde aynanın karşısında dilimi çıkarıp bakınca Dresdenli bayanlar üzerine düşüncelerimin kapkara bir iftiradan başka bir şey olmadığını anladım. Sapsarıydı dilim, kötüydü... “İnsan,” diye geçirdim içimden, “doğanın bu kralı ufacık karaciğerine böylesine mi bağımlı? Ne bayağılık, Tanrım!” Kendimi bu çeşit düşüncelerle avutarak Köln’e yollandım. Ne yalan söyleyeyim, çok şey bekliyordum Köln Katedrali’nden. Gençliğimde mimarlık öğrenimi görürken büyük bir saygıyla çizerdim bu katedrali defterime. Dönüşte Köln’den geçerken, yani bir ay sonra –Paris’ten dönüyordum– ikinci kez gördüm Köln Katedrali’ni. Önceki gelişimde güzelliğini göremedim diye “önünde diz çöküp beni bağışlaması için yalvarmak” geldi içimden. Karamzin¹ de Rhine Çağlayanı’nın önünde öyle diz çökmemiş miydi?.. Birinci görüşümde hiç sevmemiştim katedrali. Dantel, evet basbayağı dantel gibi, yüz elli metre yüksekliğinde bir masayı örten kâğıt dantel gibi bir şey izlenimi bırakmıştı bende. Dedelerimizin Puşkin için “Pek bir sade yazıyor, nasıl demeli, parlak söz az şiirlerinde,” diye buyurdıkları gibi; ben de Köln Katedrali için “Yüce yanı az,” demiştim kendi kendime. Bu ilk izlenimimde iki şeyin etkisi olduğu kanısındayım. Birincisi kolonya idi. Jean-Marie-Farina hemen dibinde katedralin. Hangi otelde kalırsanız kalın, ruhsal durumunuz ne olursa olsun, düşmanlarınızdan da, özellikle Jean-Marie-Farina’dan da ne denli kaçmaya çalışırsanız çalışın, bulurlar sizi bu kolonyayı kullananlar. “Kolonya ou la vie”² kurtuluş yoktur bundan. Tam böyle, “kolonya ou la vie!” diye bağırdıklarımı kesin söyleyemem ama, kim bilir, belki de böyle bağıryorlardır. Anımsıyorum, o gün

1 N. Karamzin (1766-1826).

2 (Fr.) Ya kolonya ya hayat.

hep öyle geliyordu bana. Bu ses çınılıyordu kulaklarımda. Sinirlerimi bozan, bana haksızlık ettiren ikinci şey yeni Köln Köprüsü'ydü. Çok güzel bir köprü bu kuşkusuz. Kent de haklı olarak övünüyor onunla. Ama biraz fazla övünüyor gibi geldi bana. Hemen o anda bozuldu sinirlerim. Sonra, benzeri görülmemiş köprüye girişte bir masaya oturmuş, herkesten para alan o adam, –gerçekten az– geçiş ücretini alırken, bilmediğim bir suçumun cezasını kesiyormuş gibi soğuk olmamalıydı... Bilmiyorum ama, bence Almanlar kendilerini çok beğeniyorlar. “Yabancı, hele hele Rus olduğumu anladı adam,” diye geçirdim içimden. Hiç değilse gözleri şöyle der gibi bakıyorlardı: “Görüyor musun köprümüzü behey zavallı Rus! Bu köprünün yanında da, biz Almanların yanında da bir hiçsin sen, bir solucandan farksızsın... Çünkü, yok senin böyle bir köprün.” Kabul edin, can sıkıcı bir durumdu bu. Almanın böyle bir şey söylediği falan yoktu kuşkusuz. Belki aklımdan bile geçirmemişti... Ama ne önemi var? Adamın böyle demek istediğine o anda öylesine inanmıştım ki... Öfkelenmiştim sonunda. Söylendim kendi kendime: “Canınız cehenneme... Biz de semaverli bulduk... Dergilerimiz var... En güzel el işleri bizde işleniyor... Sonra...” Sözün kısası, iyice bozulmuştu sinirlerim. Bir şişe kolonya alıp (kurtuluş yoktur bundan) içimde, Fransızların çok daha sevimli, ilginç oldukları umudu, Paris'e yollandım. Şimdi siz karar verin, kendimi sıkıp birkaç gün daha, sözgelimi bir hafta kalsaydım Berlin'de, Dresden'den de dışımı sıkıp bir hafta kalmadan kaçmasaydım, Köln'e üç, hiç değilse iki gün ayırsaydım, gördüğüm şeylere ikinci, üçüncü kez baktığımda başka gözle görmez miydim onları, daha bir dürüst izlenimler edinmez miydim onlarla ilgili? Güneş ışığı, şu bildiğimiz güneş ışığı var ya, onun bile hayli etkisi oldu bu işte. Köln'e ikinci gelişimde olduğu gibi, ilkinde de güneş öyle ıslıl ıslıl olsaydı katedralin üstünde, hiç kuşku yok, o zaman

da görürdüm bu yapıyı gerçek parlaklığıyla... Yurtseverlik duygumu kabartmaktan başka bir şeye yaramayan o kasvetli, hatta biraz yağmurlu sabah aldatmazdı beni. Bu sözlerimden insanın yurtseverlik damarının yalnızca kötü havalarda kabardığı sonucu çıkarılmasın lütfen. İki buçuk ayda her şeyi gerçek yanlarıyla görmenin olanağı yoktur. Bu nedenle, en doğru, en önemli bilgileri veremeyeceğim size. İster istemez, kimi zaman doğru olmayı da söylemek zorunda kalacağım...

Ama burada kesiyorsunuz sözümü. Bu kez size gerekli olanın doğru bilgiler olmadığını, isterseniz, bu çeşit bilgileri Reichard'ın gezi rehberinde bulabileceğinizi söylüyorsunuz. Geziye çıkanların, gerçeklerin peşinde koşacak yerde (aslında çok seyrek olur gerçeği yakalayacak güçleri) biraz da içtenliğin peşinden gitseler hiç de fena olmayacağı görüşünü savunuyorsunuz. "Kendine büyük bir ün sağlamayacak da olsa, kişisel izlenimlerini, yalnızca kendini ilgilendiren bir serüveni anlatmaktan çekinmese, diyorsunuz, çıkarı için, bilinen bazı yollara sapmasa ne iyi olurdu!" Sözün kıssası, sizin için gerekli olanın kişisel ve de içten izlenimlerim olduğunu söylüyorsunuz.

Öyle mi? Demek düpedüz gevezelik etmemi istiyorsunuz! Yüzeysel öyküler, çarçabuk edinilmiş izlenimler istiyorsunuz... Buna bir diyeceğim olamaz işte. Hemen başlıyorum öyleyse. Elimden geldiğince içten olmaya da çalışacağım. Yalnız, yazdıklarımın çoğunun yanlış olabileceğini unutmamanızı istiyorum. Çoğunun diyorum, hepsinin değil. Sözgelemi, Notre-Dame'ın Paris'te olduğu, Mabelle balolarının³ da gene orada düzenlendiği gibi gerçeklerde yanılmaz insan. Özellikle Mabelle gerçeği Paris üzerine yazan Ruslarca öylesine çok anlatılmıştır ki, ondan kuşku eden artık yoktur bizde. İşte bu gibi gerçeklerde yanılmam belki. Ne var ki, bu-

3 Paris'te verilen, bekâr erkeklerle hafif kadınların katıldıkları bir çeşit balo – ç.n.

nu da kesin söylemiyorum gene. Roma'ya gidip de Saint-Peter Katedrali'ni görmemek olmayacak şeydir derler, bilirsiniz. Düşünün ki ben de Londra'ya gittim de, Saint-Paul Katedrali'ni görmedim. İnanın doğru söylüyorum. Evet Londra'ya gittim, Saint-Paul'ü görmedim. Gerçi Saint-Peter ile Saint-Paul bir tutulamaz ama, ne olursa olsun, geziye çıkmış bir insan için hiç de başıslanacak bir şey değil bu. İşte size övünemeyeceğim birinci serüvenim (Aslında şöyle uzaktan, beş yüz metre öteden gördüm... Pentonville'e gidiyordum boş verdim, geçtim). Neyse, asıl konumuza gelelim artık! Hem biliyor musunuz, durmadan dolaşp kuşbakışı (kuşbakışı yüksekten anlamına gelmez. Bildiğiniz gibi, mimari bir deyimdir) evet, durmadan dolaşp, kuşbakışı bakmadım her şeye. Londra'da geçirdiğim sekiz günü çıkın, tam bir ay Paris'te kaldım. Paris üzerine bir şeyler anlatacağım size. Çünkü Saint-Paul Katedrali'nden de, Dresdenli bayanlardan da daha bir yakından tanıdım bu kenti. Hadi başlıyorum.